

ต่อต้านการแปรสภาพเป็นทะเลทราย ความเสื่อมโทรมของที่ดิน และภัยแล้ง

ด้วยแนวคิดความสมดุลของการจัดการทรัพยากรที่ดิน

“การต่อต้านการแปรสภาพเป็นทะเลทราย (Combating Desertification)”

เป็นกิจกรรมที่เป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาที่ดินแบบบูรณาการ (Integrated development) ในพื้นที่แห้งแล้ง กึ่งแห้งแล้ง และ dry sub-humid areas เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ซึ่งมีจุดมุ่งหมายในการป้องกัน ลดความเสื่อมโทรมของที่ดิน พื้นที่ที่ดินที่เสื่อมโทรมบางส่วน และพลิกฟื้นคืนที่ดินที่กลายเป็นทะเลทราย

“การแปรสภาพเป็นทะเลทราย (Desertification)”

หมายถึง ความเสื่อมโทรมของที่ดินในพื้นที่แห้งแล้ง กึ่งแห้งแล้ง และบริเวณพื้นที่แห้งแล้งของเขตภูมิอากาศกึ่งชื้น อันเนื่องมาจากปัจจัยหลายอย่างรวมถึงการเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศและกิจกรรมของมนุษย์

“ความเสื่อมโทรมของที่ดิน (Land Degradation)”

หมายถึง การลดลงหรือสูญเสียผลิตภาพทางชีวภาพหรือทางเศรษฐกิจและความซับซ้อนของพื้นที่ระบบพืชน้ำฝน พื้นที่ระบบพืชชลประทาน หรือทุ่งหญ้าป่าในพื้นที่แห้งแล้งกึ่งแห้งแล้ง และอันเนื่องมาจากการใช้ที่ดิน หรือจากกระบวนการหรือการประกอบกันของกระบวนการ รวมทั้งกระบวนการที่เกิดจากกิจกรรมของมนุษย์ และแบบแผนของการดำรงชีพ เช่น การชะล้างพังทลายของดินที่เกิดจากลมและ/หรือน้ำ ความเสื่อมโทรมของคุณสมบัติทางกายภาพ เคมี และชีวภาพหรือเศรษฐกิจของดิน และการสูญเสียพื้นที่ป่าไม้ (natural vegetation) ในระยะยาว

“พื้นที่แห้งแล้ง กึ่งแห้งแล้ง และบริเวณพื้นที่แห้งแล้งของเขตภูมิอากาศกึ่งชื้น (Arid, semi-Aridland dry sub – Humid Areas)”

หมายถึง พื้นที่อื่นๆ นอกจากขั้วโลก และภูมิภาคย่อยขั้วโลก (sub-polar region) ซึ่งมีสัดส่วนของปริมาณน้ำฝนต่อปีต่อแนวโน้มของการคายระเหยอยู่ระหว่าง 0.05 ถึง 0.65

สถานการณ์ภัยแล้งและความเสื่อมโทรมของที่ดินระดับโลก

ในแต่ละปี พื้นที่จำนวน 12 ล้านเฮกตาร์ กำลังได้รับความเสื่อมโทรมอย่างต่อเนื่อง ตั้งแต่ช่วงทศวรรษที่ 1980 จนถึงปัจจุบันพบว่า มีคนจำนวนประมาณ 500 ล้านคน ได้รับผลกระทบจากการแปรสภาพเป็นทะเลทราย อีกทั้งผู้คนที่ย้ายอยู่ในพื้นที่เสื่อมโทรมหรือแปรสภาพเป็นทะเลทรายที่ได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศมีจำนวนมากขึ้น การแปรสภาพเป็นทะเลทรายยังส่งผลกระทบต่อระบบเศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม และสังคม เช่น ความยากจน สุขภาพ ความมั่นคงทางอาหาร การสูญเสียความหลากหลายทางชีวภาพ การขาดแคลนน้ำ ปัญหาการอพยพ และความยากลำบากในการรับมือต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศและภัยพิบัติทางธรรมชาติที่ลดลง

จากการศึกษาขององค์การอุตุนิยมวิทยาโลก (WMO) ตั้งแต่ปี 1970 - 2019 พบว่าสาเหตุการเสียชีวิตของผู้คนจำนวนกว่า 650,000 ราย มีสาเหตุมาจากการแปรสภาพเป็นทะเลทราย ความเสื่อมโทรมของที่ดิน และภัยแล้ง โดยส่วนใหญ่ร้อยละ 90 เกิดขึ้นในกลุ่มประเทศกำลังพัฒนา อีกทั้งในปัจจุบันผู้คนประมาณ 55 ล้านคน กำลังได้รับผลกระทบโดยตรงจากปัญหาภัยแล้งในทุกๆ ปี ซึ่งทำให้ปัญหาความมั่นคงด้านอาหารของโลกทวีความรุนแรงมากยิ่งขึ้น

สำนักงานสหประชาชาติสำหรับการลดความเสี่ยงจากภัยพิบัติ (UNDRR) ได้ศึกษาปัญหาความเสื่อมโทรมของที่ดินในภูมิภาคเอเชีย พบว่า การเกิดภัยแล้งที่รุนแรงในช่วงทศวรรษที่ผ่านมาทำให้ผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศของประเทศอินเดียลดลงประมาณ 2 - 5 เปอร์เซ็นต์

ระดับประเทศ

สำหรับประเทศไทยโครงการจัดทำเป้าหมายตัวชี้วัดความสมดุลของการจัดการทรัพยากรที่ดิน (LDN) เพื่อกำหนดมาตรการการจัดการดินเสื่อมโทรมในระดับพื้นที่ใน 13 จังหวัด พบว่า พื้นที่ที่มีผลผลิตภาพของที่ดินเสื่อมโทรมลงมีจำนวนประมาณ 17,293 ตารางกิโลเมตร ซึ่งคิดเป็นอัตราส่วนของพื้นที่ทั้งหมดร้อยละ 12.37 พื้นที่ที่มีผลผลิตภาพของที่ดินดีขึ้นมีจำนวนประมาณ 17,055 ตารางกิโลเมตร ซึ่งคิดเป็นอัตราส่วนของพื้นที่ทั้งหมดร้อยละ 12.20 และ พื้นที่ที่มีผลผลิตภาพของที่ดินคงที่มีจำนวนประมาณ 93,963 ตารางกิโลเมตรซึ่งคิดเป็นร้อยละ 67.19 โดยสาเหตุของปัญหาภายในประเทศไทยส่วนใหญ่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินจากพื้นที่ป่าไม้เป็นพื้นที่เกษตรกรรมอันมีสาเหตุมาจากการต้องการที่ดินเพิ่มขึ้นเพื่อสอดรับกับระบบสังคมและเศรษฐกิจที่เติบโตอย่างรวดเร็ว และปัญหาการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ

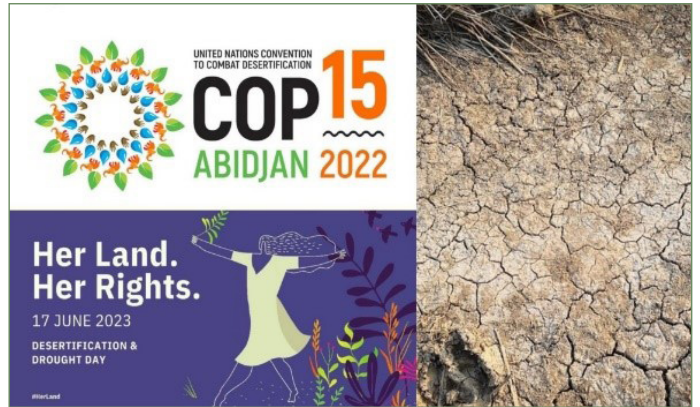
แผนแม่บทการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ 20 ปี (พ.ศ. 2561 - 2580) จึงได้ถูกจัดทำขึ้นเพื่อเป็นกรอบแนวทางในการพัฒนาและเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำของประเทศ เพื่อป้องกันและบรรเทาผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นกับประชาชน ซึ่งสอดคล้องกับยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ.2561-2580) และแผนแม่บทภายใต้ยุทธศาสตร์ ภายใต้ประเด็นเรื่องการบริหารจัดการน้ำทั้งระบบ โดยกำหนดเป้าหมายตัวชี้วัดด้านน้ำร่วมกันระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการน้ำเพื่อให้ขับเคลื่อนไปในทิศทางเดียวกันอย่างมีเอกภาพตั้งแต่การร่วมกันวิเคราะห์ปัญหาสาเหตุทั้งภาพรวมของประเทศและระดับพื้นที่ และเชื่อมโยงกับเป้าหมายระดับสากลคือเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน ค.ศ.2020 (Sustainable Development Goals: SDGs) มาเป็นกรอบในการพัฒนาทรัพยากรน้ำ

ในปี 2560 รัฐบาลได้มีกำหนดให้จัดทำนโยบายป่าไม้แห่งชาติเพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาป่าไม้ของประเทศให้เกิดเอกภาพและ ดุลยภาพในการอนุรักษ์ การใช้ประโยชน์ และการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติเศรษฐกิจและสังคม โดยครอบคลุม 3 ด้าน ได้แก่ ด้านการ จัดการป่าไม้ ด้านการใช้ประโยชน์ผลผลิต และการบริการจากป่าไม้และอุตสาหกรรมป่าไม้ และด้านการพัฒนาระบบบริหาร และองค์กร เกี่ยวกับการป่าไม้ และต่อมาได้จัดทำแผนแม่บทพัฒนาการป่าไม้แห่งชาติเพื่อเป็นกรอบแนวทางในการปฏิบัติเพื่อปรับปรุงและพัฒนาการป่าไม้ทั้งระบบและเพื่อให้การกำหนดและขับเคลื่อนนโยบายของประเทศเกี่ยวกับการบริหารจัดการป่าไม้ทั้งระบบทันต่อสถานการณ์และเป็นไปอย่างมีเอกภาพ และเกิดดุลยภาพกับการพัฒนาเศรษฐกิจสังคมและสิ่งแวดล้อม รวมทั้งมีมาตรการในการประสาน ติดตาม และสนับสนุนการ บริหารจัดการทรัพยากรป่าไม้ของประเทศไทยตามกฎหมายเกี่ยวกับการป่าไม้และการดำเนินงานของหน่วยงานต่าง ๆ ให้มีประสิทธิภาพ ประสิทธิผล และเกิดความยั่งยืน

การบริหารจัดการที่ดินและน้ำเพื่อลดผลกระทบจากภัยแล้ง

ในการประชุม COP15 ของอนุสัญญา UNCCD ได้เสนอการแนวทางขับเคลื่อนนโยบายในการนำมาตรการการจัดการที่ดินที่ช่วยลดผลกระทบจากภัยแล้ง (Drought Smart Land Management) มาประยุกต์ใช้กับขับเคลื่อนความสมดุลของการจัดการทรัพยากรที่ดิน และการจัดการภัยแล้ง โดยผสมผสานกับข้อมูลด้านการวางแผนการใช้ที่ดิน การเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดิน และการจัดการความเสี่ยงของที่ดิน การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ และผลกระทบที่เกิดขึ้น ประกอบด้วยมาตรการสำคัญ คือ บูรณาการการวางแผนการใช้ที่ดินกับการจัดการพื้นที่ การพัฒนาศักยภาพในการนำมาตรการ Drought Smart Land Management ไปดำเนินการ พัฒนาการมีส่วนร่วมขององค์กรในชุมชน สตรีเยาวชน และเด็กผู้หญิง เพื่อกำหนดมาตรการการลดผลกระทบจากภัยแล้งพัฒนาเครื่องมือที่จะช่วยให้ผู้กำหนดนโยบายและผู้ปฏิบัติงานในทุกระดับเข้าถึงข้อมูลเชิงพื้นที่ด้านที่ดิน น้ำ อุตุนิยมวิทยา และการใช้ข้อมูล GIS เพื่อบูรณาการการติดตามผลกับการจัดทำแผนที่เสี่ยงดิน รวมทั้ง พื้นที่แหล่งน้ำ พื้นที่เสื่อมโทรมของที่ดิน และพื้นที่ที่เสี่ยงต่อภัยแล้ง รวมทั้งพัฒนาจัดหางบประมาณจากภาครัฐและเอกชนเพื่อสนับสนุนและส่งเสริมการดำเนินงาน Drought Smart Land Management

ประเด็นสำคัญที่จะต้องดำเนินการเพื่อต่อต้านการแปรสภาพเป็นทะเลทรายและความเสื่อมโทรมของที่ดิน

กรมพัฒนาที่ดินในฐานะหน่วยงานผู้ประสานงานหลักของอนุสัญญาสหประชาชาติว่าด้วยการต่อต้านการแปรสภาพเป็นทะเลทรายจะร่วมมือกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการดำเนินการที่สำคัญ ดังนี้

1. การทบทวนและจัดทำแผนปฏิบัติการแห่งชาติของอนุสัญญา UNCCD ปี 2566-2573 ที่เชื่อมโยงเป้าหมายและมาตรการความสมดุลของการจัดการทรัพยากรที่ดิน (Land Degradation Neutrality: LDN) ได้แก่ การเพิ่มสัดส่วนพื้นที่ป่าไม้ของประเทศให้เพิ่มขึ้น การปรับปรุงและฟื้นฟูทรัพยากรดินที่เสื่อมโทรมให้กลับมามีศักยภาพ และลดการสูญเสียคาร์บอนในดินและเพิ่มปริมาณการกักเก็บคาร์บอนในดิน

2. ขับเคลื่อนการจัดทำเป้าหมายและตัวชี้วัดความสมดุลของการจัดการทรัพยากรที่ดิน (LDN) ในระดับพื้นที่ครอบคลุมทั้งประเทศ

3. สร้างความร่วมมือกับหน่วยงานภาคประชาสังคมและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในระดับต่างๆ เพื่อเชื่อมโยงประเด็นการจัดการทรัพยากรที่ดิน การถือครองที่ดิน และภัยแล้ง

4. พัฒนาแผนงานโครงการที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในระดับพื้นที่

5. พัฒนาความร่วมมือและการดำเนินงานให้สอดคล้องกับแนวทางการทำงานกับหน่วยงานภาคีและองค์กรระหว่างประเทศ

มาตรการและแนวปฏิบัติ ในการต่อต้านการแปรสภาพเป็นทะเลทราย ความเสื่อมโทรมของที่ดินและภัยแล้ง

ประเทศไทยได้นำสาระสำคัญจากการประชุมรัฐภาคีอนุสัญญา UNCCD สมัยที่ 15 (COP15) ที่มีมติให้มีการติดตามการประเมินผลการดำเนินงานในช่วงกลางแผนยุทธศาสตร์ของอนุสัญญาฯ พ.ศ. 2561 - 2573 ประกอบกับการวิเคราะห์ข้อมูลและสถานการณ์ที่เกี่ยวข้องจากหน่วยงานภาคีเครือข่าย การรวบรวมข้อมูลเชิงนโยบายจากระดับผู้บริหาร และระดมความคิดเห็น (Focus Group) ทำให้ทราบสถานการณ์ ที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งโอกาสและความท้าทายในการจัดทำเป้าหมายเชิงยุทธศาสตร์ระดับประเทศโดยมีกรอบของแผนปฏิบัติการแห่งชาติของอนุสัญญา UNCCD พ.ศ. 2566 - 2570 ดังนี้

วิสัยทัศน์

“ป้องกันการแปรสภาพเป็นทะเลทราย ด้วยการลดผลกระทบความเสื่อมโทรมของที่ดินและภัยแล้ง ส่งการบรรลุเป้าหมายความสมดุลของการจัดการทรัพยากรที่ดินและเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน ภายในปี 2570”

- เพิ่มสัดส่วนพื้นที่ป่าไม้ของประเทศให้เพิ่มขึ้น ด้วยการปลูกป่าและฟื้นฟูป่า ป่าต้นน้ำเสื่อมสภาพบนพื้นที่ สูงชัน รวมถึงป่าชายเลนและป่าโกงกางโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน
- ปรับปรุงและฟื้นฟุทรัพยากรดินที่เสื่อมโทรมให้กลับมามีศักยภาพในการให้ผลผลิตที่ดี โดยเน้นการเกษตรแบบยั่งยืน
- ลดการสูญเสียคาร์บอนในดิน และเพิ่มปริมาณการกักเก็บคาร์บอนในดินด้วยการอนุรักษ์ดินและน้ำ โดยสร้างการรับรู้ และการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการที่ดิน

แนวทางการพัฒนา 5 ด้าน

- ด้านที่ 1** ขับเคลื่อนการบรรลุเป้าหมายความสมดุลของการจัดการทรัพยากรที่ดิน (Land Degradation Neutrality: LDN)
- ด้านที่ 2** ส่งเสริมการจัดการที่ดินอย่างยั่งยืนในพื้นที่ได้รับผลกระทบจากความเสื่อมโทรมของที่ดินและความแห้งแล้ง
- ด้านที่ 3** สร้างศักยภาพในการปรับตัวของประชากรและระบบนิเวศที่ได้รับผลกระทบจากภัยแล้ง
- ด้านที่ 4** สร้างผลประโยชน์ด้านสิ่งแวดล้อมของโลกด้วยการบูรณาการงานอนุสัญญาด้านการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศและความหลากหลายทางชีวภาพ
- ด้านที่ 5** สร้างความเป็นหุ้นส่วนความร่วมมือ (Partnerships) ระหว่างผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในระดับโลกและระดับประเทศ

เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDG)

ปกป้อง ฟื้นฟู และสนับสนุนการใช้ระบบนิเวศบนบกอย่างยั่งยืน (SDG 15: Life on land)

เป้าประสงค์ 15.3

15.3 ต่อสู้การกลายสภาพเป็นทะเลทราย ฟื้นฟูแผ่นดินที่เสื่อมโทรม รวมถึงแผ่นดินที่ได้รับผลกระทบจากการกลายสภาพเป็นทะเลทราย ความแห้งแล้ง และอุทกภัย และพยายามที่จะบรรลุถึงโลกที่ไร้ความเสื่อมโทรมของที่ดิน ภายในปี 2573

ตัวชี้วัด 15.3.1

15.3.1 สัดส่วนของที่ดินที่ถูกทำให้เสื่อมโทรมต่อพื้นที่ดินทั้งหมด

Reference

- www.unccd.int
- กรมพัฒนาที่ดิน. 2566. รายงานการจัดทำเป้าหมายและตัวชี้วัดความสมดุลของการจัดการทรัพยากรที่ดินเพื่อกำหนดมาตรการการจัดการความเสื่อมโทรมของที่ดินในระดับพื้นที่ ปี 2564 - 2565. กองแผนงาน กรมพัฒนาที่ดิน, กระทรวงเกษตรและสหกรณ์.
- กรมพัฒนาที่ดิน. 2566. ร่างแผนปฏิบัติการแห่งชาติของอนุสัญญาสหประชาชาติว่าด้วยการต่อต้านการแปรสภาพเป็นทะเลทราย (National Action Programmes) พ.ศ. 2566 - 2570. กองแผนงาน กรมพัฒนาที่ดิน, กระทรวงเกษตรและสหกรณ์.

Key facts

- ความเสื่อมโทรมของที่ดินนำไปสู่ปัญหาความยากจน ความมั่นคงทางอาหาร และการแปรสภาพเป็นทะเลทราย
- แผนปฏิบัติการแห่งชาติอนุสัญญา UNCCD เป็นแนวทางการจัดการทรัพยากรที่ดินและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืนมีความสอดคล้องกับสภาพปัญหาของพื้นที่ ผ่านกลไกความร่วมมือแบบสหวิทยาการ (multi-disciplinary) และการบูรณาการในหลายภาคส่วน
- การอนุรักษ์ดินและน้ำเป็นมาตรการและแนวทางสำคัญซึ่งนำไปสู่การฟื้นฟูป่า บรรเทาผลกระทบจากภัยแล้ง ลดปัญหาความเสื่อมโทรมของที่ดิน และต่อต้านการแปรสภาพเป็นทะเลทราย

การดำเนินงานต่อต้านการแปรสภาพเป็นทะเลทราย ความเสื่อมโทรมของที่ดิน และภัยแล้งจะนำไปสู่การบรรลุเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนใน SDG ที่15 ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

โดย กลุ่มงานอนุสัญญาว่าด้วยการต่อต้านการแปรสภาพเป็นทะเลทราย กองแผนงาน

ชุดองค์ความรู้วิชาการวันดินโลก 2566 เรื่อง “ดินดี น้ำสมบูรณ์ เกื้อกูลชีวิต”
กรมพัฒนาที่ดิน กระทรวงเกษตรและสหกรณ์